

szerre. A tárgyakból kiinduló kutatás sűrűn kihasználja az írott források tanúságát. Így a szokásos muzeális és technológiai vizsgálat mellett azzal egyenértékűen jelentkezik a levéltári adatok gazdasági, társadalmi és kulturális vallomása. A különböző szempontok egymást kiegészítik, ellenőrzik és megerősítik. Rajtuk át a történeti fejlődés gazdagabb, sokoldalúbb távlatai nyílnak meg.

Ez általános jellegű megjegyzések után az alábbiakban röviden ismertetem az egyes tanulmányokat.

A legkorábbi tárgykört felölelő cikkek az ötvösművészettel foglalkoznak. A kigyópusztai csat, királyi ötvösségünk e remeke újból az érdeklődés előterébe került. *H. Kolba Judit* a csathoz tartozó feliratos veretek betűtípusait vizsgálja meg. A rajtuk található betűket a királyi pecsét és pénzek betűivel veti össze és megállapítja, hogy I. Károly uralkodása alatt használt betűtípusok állnak a veretek felirataihoz legközelebb. A csat lovascsatájának eddigi XIII. század végi időmeghatározását elfogadva arra az eredményre jut, hogy a veretek akkor keletkeztek, midőn a letört csatvéget kijavították. Ez az epigráfia tanúsága alapján a XIV. század első felében történt. *Kolba Judit* fejtegetései meggyőzőek, és megnyugtatóan tisztázzák ötvösségünk e nagy jelentőségű kora gótikus emlékének időmeghatározását.

Fehér Géza a Magyar Nemzeti Múzeum lelőhelyel jelölt hődoltás kori ezüstsészéit mutatja be. Az arabeszk és növényi díszítésű kerek csészék ugyan a Múzeum gyűjteményében is nagyszámban ismeretesek, provenienciájuk azonban általában bizonytalan. Ezért fontosak azok a darabok, melyek ásatásokból kerültek elő. Az ezüstsészék stílusbeli és időmeghatározásához *Fehér Géza* bőségesen felhasználja a balkáni, főként a bulgáriai hasonló példákat. Rámutat a finom művészettel kialakított fémtárgyak díszítésének az ötvösművészen kívüli kapcsolataira is. A múzeumi darabok általában a XVI. századból származnak, bár a XVI—XVII. századi tárgyak egymástól élesen nem választhatók el. Mégis kiemel két darabot, melyet a díszítés alapjának eltérő volta következtében biztosan a XVII. századra lehet rögzíteni. Vizsgálatai a török és bolgár ötvösség viszonyára is adnak felvilágosítást.

Lakatosművészetünk fejlődésének későbbi szakaszát tárgyalja *Temesváry Ferenc* alapos dolgozata. A XVI—XVIII. századi kulcs típusokról és zármechanizmusokról szóló tanulmány folytatása az ezt megelőző, X—XV. századi fejlődésről szóló beszámoló, mely a *Folia Archaeologica* korábbi köteteiben (XII, XIII) jelent meg. A szerző részletekbe menően és fölényes technológiai tudással elemzi a szóban forgó három évszázad lakatosművészetének termékeit rámutatva az egyes típusok elkülönülésére, illetve egymásba mosódására. Előadásának történeti plasztikát ad az egykorú írott források gazdag szempontú felhasználása. Ennek nyomán a korszak céhélete is megelevenedik. Közvetlen bepillantást kapunk a rokon kézműves mesterségek fokozatos szétválásába s egyes ágak önállóságába. Minthogy vidéki múzeumaink jelentős számú és gyakran jó színvonalat elérő lakatosmunkát őriznek, *Temesváry* dolgozata ezek meghatározásához megbízható alapot ad. Eredményeit kiszélesíti a legújabb ásatási anyagnak (pl. nagyvázszyi vár) vizsgálódási körébe vonása. E rétegekkel datált darabok az évszámok példányokkal együtt lényeges segítséget adnak a kormeghatározáshoz s azon túl a felhasználás módjához is.

A XVIII. század vége ábrázoló művészetéhez figyelemreméltó adalékkal járulnak hozzá *Rózsa György* és *Huszár Lajos* tanulmányai. Az előbbi *Alauda Keresztély* löcsei festő egy 1766-ban jelzett művét mutatja be. A szignatúra a Magyar Történelmi Képcsarnok egy újabban szerzett és *Schneider Zsigmondot* ábrázoló képének hátán tűnt fel. A festőt eddig csak írott forrásokból ismertük. Ezért jelentős első jelzett művének feltűnése. A felfedezés annál örövendesebb, mivel a korszakból csak kevés olyan hazai festményünk akad, melynek mesterét is ismerjük. — *Huszár Lajos* egy XVIII. század végéről való, valószínűleg 1792 körül keletkezett, 11 medaillon-szerű ábrázolást magában foglaló arcképsorozatrol emlékezik meg. A gyarló kivitelű gipszportrék a korabeli

bécsi udvarban szereplő nevezetes személyiségeket ábrázolják, akik 1792-ben még túlnyomórészt éltek, vagy nemrég az előtt haltak meg. *Mária Terézia* híres tábornoka, *Nádasdy Ferenc Lipót*, a későbbi horvát bán is szerepel a sorozatban. Nyilván az ő révén került a 11 arckép a nádasdladányi *Nádasdy-kastélyba*, majd onnan a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárába. A *Denis* költőt ábrázoló medaillonon található ID névjelzés a készítő bécsi mesterre utal.

A XIX. század első felének kőedény- és porcelángyártására igen fontos szempontokat és adatokat találunk *Mihalik Sándor* tanulmányában, melyet a pápai gyárnak szentel. Részletekbe menően vizsgálja az 1805-ben történt alapítást és a kőedénygyártás szakeroinek összegyűjtését. A működési engedélyt először *Winter Mátyás* szerezte meg 1811-ben. 1839-ben *Mayer György* pápai posztókereskedő lett a tulajdonos. Ő megpróbálkozott a porcelángyártással is, de *Fischer Mór* herendi tevékenységével nem tudott versenyezni. A veszprémi Állami Levéltár korabeli iratai igen jól megvilágítják porcelángyártásunk kezdeteinek e fontos éveit. Az adatok arra vallanak, hogy *Fischer Mór*t nem lehet a hazai porcelángyártás egyedüli úttörőjének tartani. Az előzményekbe a pápai gyár is beleszólt, bár *Mayer* 1840-ben nem kapja meg a porcelángyártásra a Helytartótanács engedélyét. *Mihalik Sándor* jelentős tanulmánya jó példát nyújt arra is, hogy milyen eredményesen lehet vidéki levéltáraink XIX. századi anyagát felhasználni egykori művészetünk történeti körülményeinek pontosabb, hitelesebb meghatározásához.

Az előző dolgozatot szerencsésen egészíti ki *Tasnádiné Marik Klára*, aki a Történeti Múzeum nemrég vásárolt, évszámos herendi halastáljával foglalkozik. Kimutatja az 1842-ben készült, gazdagon díszített tárgy házpótló szerepét és valószínűsíti, hogy a tál az Első Magyar Iparmű Kiállításra készült, s ott ki is állították.

Az ismertetett és a Múzeum anyagával foglalkozó cikkek mellett két inkább történeti jellegű tanulmányt is találunk. *Bánkúti Imre* a Rákóczi-szabadságharc gazdasági irányításával és a centralizáció kérdésével foglalkozik. A részletkutatások által igazolja, hogy *Rákóczi* az első magyar uralkodó, aki tudatosan kezdeményezte a központi irányítás alatt álló gazdasági vezetépparátus kiépítését. Ez az első kísérlet természetesen még nem érhetett el tartós eredményt, sok fogyatékossággal küzdött. Szereplői a feudális osztályból és nem a polgárságból kerültek ki. Ez is mutatja városi polgárságunk akkori csekély társadalmi súlyát. — *Skakács Margit* *Irinyi János* életét és munkásságát mutatja be. Hangsúlyozza, hogy nemcsak a foszforos gyufa tökéletesítése tartozik érdemei közé, hanem széles körű és haladó felfogású tudományos tevékenysége is, mely a tudományos eredményeknek a gyakorlati életben való érvényesítésére, a még akkor gyenge magyar iparnak a tudománnyal való összekapcsolására irányult. Bár a két utóbbi tanulmány bizonyos mértékig elüt az Évkönyv jellegétől, a megadott keretből nem esik ki, sőt több tekintetben szélesíti a többi dolgozatban megrajzolt történeti alapok távlatait.

Entz Géza

Alt-Thüringen. Jahresschrift des Museums für Ur- und Frühgeschichte Thüringens. VI. kötet. Szerkesztette *G. Behm-Blanke*. Weimar, 1963. Hermann Böhlau Nachfolger. 675 lap, 164 kép, 59 tábla.

Már megszoktuk, hogy a weimari thüringiai múzeum évkönyve évről évre egyre gazdagabb tartalommal és köntösben jelenik meg, a jelen VI. kötet mégis valamennyi elődjén túlsz. A *G. Neumann* jénai professzor 60. születésnapjára ajánlott kötetben ugyanis nem kevesebb mint 45 szerző érdekes, a régészettudomány minden ágára kiterjedő tanulmánya látott napvilágot. A kötet ezért jó keresztmetszetet nyújt a német régészet jelenlegi állásáról, módszereiről, törekvéseiről.

A bevezető érdekes tanulmány *G. Kurth* tollából az őskori és kultúrtörténeti vándorlások fogalmát vizsgál-

ja demográfiai és népbológiai szempontok alapján. Az új ókori keleti ásatások (Jerikó, Byblos, Eridu stb.) eredményeire támaszkodva megszívlelendő, ha nem is mindenben követhető, gondolatokat vet fel.

H. D. Khalke a korábbi és a most megindult csu-kutieni ásatások rétegtani viszonyait elemzi és „távolnyugati” jelenségekkel összevetve arra az eredményre jut, hogy a 13. lelőhely, továbbá az 1. lelőhely alsó rétegei középső pleisztocén, a középső csukutieni rétegek pedig Mindel-Riss korai interglaciális rétegeknek felelnek meg.

A paleolitikummal foglalkozó cikkek sorát folytatva V. Toepfer a közép-németországi magkő-kultúrák geológiai koráról ír, R. Feustel, M. Teichert és K. P. Unger pedig a lausitz-i magdalenai korú barlangi település komplex publikációját adják.

A hazai neolitikus kutatók számára is bizonyára nagyon érdekes olvasmány lesz G. Behm-Blancke alapvető tanulmánya a szalagdíszes keramika kultúrájának aratóeszközzeiről. A munka jóval többet nyújt címénél. Szinte teljesen mondható monografikus áttekintést ad a legrégebb sarló- és aratókés-leletekről. 40 ábrán és 10 táblán 6 csoportba (típusba) sorolva egymásután összeállítja az eddig ismert tűzköbeteles csont- és fanyelű sarlókat, a tűzkő-sarlópengéket, a csontsarlókat és a fűrészelű aratókéseket. A kőbeteles sarlók elterjedését a legrégebb natufi, dzsarmoi, fajumi, szialki és anaui példányokból kiindulva Karanovon át követi Európa belsejébe. Számunkra talán még érdekesebb a másik két főtípus eredetének tisztázása. A zengővárkonyi típusú egyszerű csontsarlók párhuzamait El-Obeideben és Kahunban találta meg. 2000 körüli keltezése (amelyre nyilván a XII. dinasztia idejéből származó kahuni darabok vezették) mindenképpen késői. A fűrészelű aratókések — amilyenek magyarországi előfordulásáról, sajnos, nincs tudomása — nagy valószínűséggel északi, még inkább kelet-európai eredetűek. — Egy évvel ezelőtt a thüringiai múzeumnak a kaptafa alakú „kőkével” végzett érdekes gyakorlati kísérletéről számoltattunk be, most hasonló gyakorlati eredményekről olvashatunk kőbeteles sarlóval végzett aratással kapcsolatban.

A neolitikummal foglalkozó cikkek sorában E. Hennig egy kőbalta-készítő műhelyleletet, Ch. Pescheck a stensburgi sáncban talált kőkori leleteket, H. Berlekamp a jénai egyetemi gyűjtemény facettált kő harcibaltáit mutatja be.

H. Behrens a közép-németországi „szlavóniai” típusú, kereszt-talpú tálak eredetéről és időrendi helyzetéről írott kis tanulmányával a probléma jelenlegi hazai állása mellett nehéz lenne egyetérteni. Ha ezek a tálak tényleg a csehországi Rivnác és badeni kultúrából jutnak Közép-Németországba, és ott már a bernburgi kultúrában felépnek, akkor nehéz megérteni miért alkalmazza rájuk a szerző B. Novotny kevéssé szerencsés „szlavóniai” elnevezését s főleg azt, mi közöttük lehet a bronzkori vücedői kultúrához. Az alapvetően kelet-európainak látszó komplexum jövődőtisztultabb értékeléséhez azonban minden új anyag- és adatközlésért hálásak vagyunk.

A következőkben H. Bach érdekes, kétszer trepanált koponyát ír le a zsinédíszes edények művelődéséből, H. Kaufmann pedig a gothai és langensalzi kerületek őskori halom-temetkezéseinek példás kataszterét állítja össze, térképen egyaránt feltüntetve a ma is meglévő és a már elhordott halmokat.

H. Gauß az Erfurt körzetében talált harangedény-kultúrák lelőhelyeket, jobb oldalon zsugorított sírokat és telepek leleteit ismerteti. A keramikában négy típust különböztet meg: díszített harang serlegeket, díszítetlen harang alakú edényeket, díszítetlen egyfűlű bögréket és kis lábacskákra álló díszített tálakat. A többi leletet a „kavvédő” lemezek képviselik. — A harangedényes lelőhelyek tömbjében és egészében jól elválik a zsinédíszes edények erfurti lelőhelyeitől, egykorúságukat a leletanyag és a lelőhelyek kapcsolódásai igazolják.

G. Billig tanulmánya Alsólausitz korai bronzkorával foglalkozik. A korábbi nézetekkel szemben a területet

benépesítő lakosságot mindenestől a kifejlett aunjettizi kultúrába sorolja, sőt, Németországban először, Veteřov-hatásokat is mutat ki. Alsólausitz korai bronzkori jelentőségét az adja meg, hogy területén különböző korai bronzkori kincs-csoportok (oderai—sziléziai, közép-elbai, saalei) találkoznak. Az elbai és oderai bronz-kereskedelmi utak zónájában fekvő, kultúrája sokrétű.

A szászországi lausitz-i kultúra végtelennek tűnő urnasír-folyamából W. Coblenz ismét ki tudott emelni néhány bronz mellékletekben gazdagabb érdekes együttest, amelyeket a drezda-coschützi és más bronzkincsekkel összevetve, módszertanilag az egyetlen járható úton haladva, igyekszik keltezni. Ennek során rámutat arra, hogy Szászországra s a délnémet Reinecke-féle Hallstatt, sem a Montelius-féle északi periódusrendszer nem nyújt megnyugtató keltezési adatokat, annak ellenére, hogy a közölt leletek egy-egy része valamelyik rendszerrel összevágni látszik. Szeretném nagyon kihangsúlyozni az ebből a visszasságból levont tanulságait: óvakodnunk kell attól, hogy mielőtt a helyi időrendi viszonyokkal tisztába jönnénk, idegen területek kronológiai szisztémájához kössük leleteinket! Mindig a helyi vizsgálatokból kell kiindulni, s csak ha az már teljesen világos, akkor kerülhet sor a második lépésre, a helyi időrendet más csoportok és kultúrák időrendjével összevetni (de akkor sem hozzáigazítani).

A korai vaskorral foglalkozó tanulmányok sorában O. Uenze hallstatt-kori urnatemető leleteit közli. Ch. Eckhardt a schmiedenhauseni bronzlelet tárgyalása során a leletek közt szereplő sisak arcvédő lemezhez összeállítja a korai vaskori bronzsisakok legújabb jegyzékét, közte a magyarországi sisakokat is. P. és U. Donát egy késő-hallstatt-kori halomsírcsoport kőpakoláscs VII. tumulusának módszeres feltárásáról számolnak be. A kirabolt sírban csak kevés kerámia-teredék volt.

Karin Peschel a szászországi korai vaskori relief-díszes keramikáról értekezik, s helyezi be anyagát összefoglalóan Közép-Németország őskorába. Karl Peschel a korai vaskori bekarcolt, rajzolt-díszes keramika ÉNY-Thüringiai leleteiről ír.

M. Claus a thüringiai Pipinsburgen végzett különböző ásatások alkalmával talált bronzleleteket ismerteti. A késő-hallstatti horizontba tartozó tűknél sokkal érdekesebbek a korai La Tène „keleti csoport” díszes bronz karperecei és övkapcsai, amelyekről szép összeállítást és elterjedési térképet is ad.

W. Dehn a korongolási technika és a korongolt keramika elterjedését vizsgálja a keltáknál, azon belül első sorban az Alpesektől északra. A fontos tanulmány megállapítja, hogy valamennyi nyugati kelta korongolt edényféle alapja a Massiliából a Rhône mentében északra terjedő ún. phokai keramika. Erre támaszkodva, ezt utánozva, először a fejedelmi temetkezések három zónájában: a Mont Lassoistól a Rajnáig terjedő övezetben, a Nahe felső folyásvidékén és végül a Dunánál a Heuneburg környékén, nagyjából 500 körül jelenik meg először a kelta korongolási technika.

Th. Voigt az Elba—Saale-vidék La Tène-kori kérdéseiről, elsősorban etnikai problémáiról értekezik. A leletanyagot és a temetkezési rítust a La Tène A-tól a római kor hajnaláig részleteiben követve úgy látja, hogy a szerves helyi fejlődésben nincs etnikai törés; a La Tène-stílus csupán mint a keramikában és ékszművészségben fellépő helyi fejlődés, avagy kereskedelmi hatás jelentkezik. Úgy tűnik, a tanulmány adós marad annak megválaszolásával, hogy etikailag tkp. kiknek tulajdonítja a közép-németországi La Tène-leleteket.

K. Tackenberg fontos tanulmánya a G. B. Fedorovtól kiásott és közölt moldvai lukasevkai temetővel foglalkozik. A temető kétségtelenül a legszorosabban kapcsolódik a R. Vulpetől kiásott és közölt nagy poinesti urnatemető egyik sajátos lelet-horizontjához, mindkét temető pedig a germán Jastorf-fokozathoz, illetve — mint Tackenberg helyesen rámutat — a Jastorf-fokozattal egykorú délebbi Elba menti késővaskori germán urnatemetőkhöz is. Tackenberg határozottan elutasítja R. Hachmann túlzottan óvatos álláspontját, aki nem tudott a Jastorf-fokozat e rendkívül érdekes DK-i rokon lelet-

csoportjával mit kezdeni. R. Vulpe véleményéhez és megfigyeléseihez csatlakozik, aki szerint ezek az urnatemetők az Al-Duna és a Feketetenger körzetében történetileg is jelentős szerepet játszó germán bastarnák hagyatékának tekinthetők. Nem értem viszont miért helyesbíti Vulpe keltezését Tackenberg, hiszen mindketten ugyanarra az időre, az i. e. 2—1. századra teszik a poinesti és lukasevki temető használatát.

J. Werner hangzatos „Aquileia-Velem-Hrazany” cím alatt a pannóniai és boj oppidumokon előkerült palmetta alakú bronz övkapcsok elterjedését állítja össze. A leletcsoport jellegzetes keleti használatára egy Hrazanyban talált öntöminta utal. A palmetta alakú övkapcsokat, amelyeket hazánkban a velemi és gellérthegyi példányok képviselnek, Werner az aquileiai darabon keresztül itáliai eredetűeknek tartja. Prototípusai az Alpeselek menti korai római kereskedelem útján terjedtek el a keleti keltáknál, a hrazanyi példány csupán az itáliai formák helyi utánzásának kísérlete.

H. Kaufmann egy fontos gothai későkelta fazekeskemencét és anyagát közli. Bizonyos kapcsolatai, rokoni vonásai a békásmegyéri késő La Tène-fazekasteleppel is vannak.

W. Radig a wernburgi későkelta halomsírokból származó két vasbronzos favödörrel foglalkozik. A hiteles síregyüttesek kétségtelenül igazolják a vödörök késő La Tène-kori eredetét, és megerősítik mindazon leletek hitelességét, amelyeknek késővaszkori keltezését, a római kori vasveretes vödörökből kiindulva, eddig kétségbe vonták. C. Kade a Römhild közelében talált kelta és római pénzeket ismerteti.

R. Nierhaus a marwedeli I. és II. fejedelmi sírból (az egyetlen császárkori langobard fejedelmi temetkezés) származó kisméretű díszkorongok párhuzamait állítja össze. Valamennyi Németország északi vidékein került elő, tehát nyilván helyi készítmények. A szerző azonban kimutatja, hogy eredetileg a Rajnán túli gall és germán tartományokban használtak ilyesmiket. Rendelgetésük cipődísz volt, tehát a fém ékszerekkel ékesített cipő már a 2. század északi germánjainál a magas rang jelképe volt.

B. Schmidt a közép-németországi római kori csontvázak sírok módszeres közléseinek sorában az 1909-ben kiásott wanslebeni temető három gazdag sírjának leleteit ismerteti. A leletek közt a kétségtelenül helyi elemet a szabadkézzel készült svéb-fazekak és a leuna-hasslebeni típusú korongolt keramika képviseli. Római előzmények helyi utánzata a gombosfejű fibula, amelyek elterjedési listáját is összeállítja a szerző és használatának idejét 300—350 közé rögzíti. A széles húrosfejű fibulák széles körben gyakoriak, így nálunk is a quad és vandál emlékszerkezetekben. Az egyik sír zöld metszett üvegpharának északi kapcsolatai vannak, míg a bronzedény-töredékek a római kereskedelem bizonyítékai. A wanslebeni sírok előkelő helyet foglalnak el a már több mint 100 lelőhelyre kiterjedő közép-németországi 4—5. századi csontváz temetkezések horizontjában.

W. Schulz a jellegzetes thüring fibulák Kelet-tenger melléki kisugárzásáról értekezik, és ottani helyi utánzataikat mutatja be.

H. Rempel fontos tanulmányában a frank birodalom thüringiai határait kutatja. Komplex vizsgálataiban egyaránt felhasználja a régészeti leletek tanúságait, a helynevek vallomását és a püspökségek határaitól fennmaradt adatokat. Végeredményben arra a megállapításra jut, hogy a thüringek lakta föld, amely a VI. században még az Elbáig terjedt, a szlávok nyomása következtében a VII. században a Saale vonalra szorult vissza. Egyes szláv csoportok erőteljesen behatoltak a Saale bal partjára is, míg a jobb parton néhány helyen fennmaradt a germán lakosság, tehát színes etnikai határterült alakult ki. A frank birodalom hivatalos határa a VIII—IX. században a Saale vonala volt, ám a szláv-német etnikai határok ebben az időben is meglehetősen összemosódtak.

R. Moschkau néhány érdekesen díszített szláv edényt és fenékbélyeget tárgyal, míg H. Eberhard nagy történeti tanulmánya a Hainleite hegység várainak 10—15. századi történetét foglalja össze.

P. Grimm a Harz-hegységben fekvő Ilsestein, ill. Ilseburg nevű váron végzett ásatással a keramika-történeti vizsgálatok új útját és módszerét dolgozta ki. A 10. századi közép-német keramikai csoportokat ugyanis az utóbbi évek ásatásainak eredményeként jól körül lehetett határolni, a 12. századra is jó adataik vannak. E két pólus közül mindössze a 11. századi fazekasság ismerete hiányzott. Önálló, keveredésmentes tisztázására igen alkalmasnak látszott az Ilseburgon végzett ásatás. Ezt a várat történeti adatok szerint a 10—11. század fordulóján alapították, és már a 12. század első éveiben lerombolták. — Az ásatás nemcsak a kerámia-leletek elé fűzött várakozásoknak tett eleget, hanem jó adatokat nyújtott a 11. századi német várépítészetéhez is.

E. Nickel kis tanulmánya magyarországi leleteket ismertet, a hazánkban talált 13. századi román kori áttört díszkorongokat dolgozza fel és helyezi el a németországi és nyugati hasonló emlékek körében.

G. Loewe a holland határ közelében fekvő Brüggén 13—14. századi nagy keramikaanyagát ismerteti. A leletben, éppúgy mint Németország más vidékein, a bomba alakú fazekak uralkodnak.

S. Kramer egy 14—15. századi kút feltárásáról számol be az elpusztult Ringsleben falu területéről. A kút oldala durva nagy kövekkel van kirakva, alján két nagyméretű, küllőitől megfosztott kocsikeréktől kifeszített, függőlegesen a földre vert palánk gyűrűt találtak. A kút alján a korhatározó cserepeken kívül vas vödörfüleket és sarlót találtak. A jellegzetes szerkezetű kút német telepésekre utal.

H. J. Stoll a magdeburgi keramika szakértője ez alkalommal egy középkori hulladékgyűjtő — a kövel kirakott oldalú ovális gödröt az előző tanulmány alapján még kútnak is nézhetünk — érdekes 14. századi anyagát ismerteti: bomba alakú edényeket, füles kannákat, tálakat és változatos alakú fedőket.

A középkori történeti tanulmányok sorában F. Wiegand az erfurti kereskedőtelep fejlődéséről, A. Volland a Garstungen helynév jelentéséről, E. Dahinten Eislefeld a. d. Werra város kialakulásáról és fejlődéséről értekezik.

A tanulmányok sorát két néprajzi értekezés zárja be: D. Drost megjegyzései a fazekastechnikáról és K. Mägdfrau beszámolója az Orinoco menti guaica indiánok életéről, mint a szerző írja „pillantás a neolitikumba”.

A kötetet G. Neumann 1923—1961 közötti munkáinak terjedelmes bibliográfiája és a szerzők címjegyzéke egészíti ki.

Összefoglalóan ismét megállapíthatjuk, hogy a szép kiállítású kötet gazdag tanulmányosorozata nemcsak a német, de az egyetemes régészettudománynak is nagy nyeresége.

Bóna István

J. Ozols, Ursprung und Herkunft der zentralrussischen Fatjanowo-Kultur. Berlin, 1962. De Gruyter, 92 lap, 46 tábla, 1 térkép.

Ozols könyvéből is kiderül az, amit egyébként napról napra tapasztalhatunk: a nyugati kutatás csak tallözva ismeri az Eurázsia kétharmadát felölelő orosz nyelvű régészeti irodalmat. Ezen a hiányon igyekeznek segíteni Ozols azzal, hogy egy őskori műveltségnek — a fatjanovóinak — az irodalomból elérhető leletközléseit összeállítja, a reá vonatkozó elméleteket és eredményeket behatóan ismerteti, s végül — addig is, amíg a szovjet régészek teljesebben össze nem állítják a műveltség adatait — megrajzolja a műveltség elterjedését, származásának kérdéseit, felveti s óvatossággal következtetéseket von le a társadalmi fejlettséget illetően. — Nekünk magyaroknak különösen érdekünk e műveltség közelebbi megismerése, mert egykori hordozói finnugor népek közé ékelődtek, s településük keleti peremén — feltevésünk szerint — a magyarság elődei éltek. Mindezekről a kérdésekről ismertetésünk végeztével ejtünk néhány szót.

Ozols rövid bevezetésében őszintén feltárja, hogy munkája az irodalmon alapszik és az 1955-ös évvel zárul. Ezt követő fejezetében kitűnő tudománytörténeti átte-